

УДК 368(477)(043.3)

## ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ SWOT-АНАЛІЗУ

**Журавка Федір Олександрович,**

завідувач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту,

доктор економічних наук, доцент

**Журавка Олена Сергіївна,**

старший викладач кафедри фінансів,

кандидат економічних наук

Державний вищий навчальний заклад

«Українська академія банківської справи НБУ» (м. Суми)

**Анотація.** У статті визначено та обґрунтовано стратегічні орієнтири розвитку страхового ринку України на основі використання SWOT-аналізу, а також досліджено проблемні аспекти його розвитку.

**Ключові слова:** страхування, страховий ринок, страхові компанії, страхова діяльність, стратегія розвитку.

**Постановка проблеми.** У сучасній економіці страхування є важливим і необхідним інструментом, що забезпечує економічну стабільність і безпеку, розвиток підприємництва, ефективний захист від численних природних, техногенних та інших ризиків, реалізацію державної соціальної політики. Разом з тим за роки ринкових перетворень в Україні не вдалося повною мірою сформувати стійкий, відповідний сучасним вимогам суспільства ринок страхових послуг. Подальший розвиток страхування вимагає уточнення його ролі у вирішенні соціально-економічних завдань держави.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми функціонування та розвитку страхового ринку України перебувають в сфері наукових інтересів багатьох вітчизняних вчених, а саме С.С. Осадця, В.Д. Базилевича,

О.І. Барановського, В.М. Фурмана, Н.М. Внукової, А.Л. Самойловського, В.Д. Шевчук та інших.

**Невирішені раніше частини загальної проблеми.** У більшості попередніх наукових досліджень, на нашу думку, недостатньо уваги приділено розробці стратегії розвитку страхового ринку України. Крім того, не знайшла належного відображення проблема визначення шляхів і напрямків підвищення ефективності страхової діяльності в Україні.

**Метою статті** є визначення та обґрунтування стратегічних орієнтирів розвитку страхового ринку України на основі використання SWOT-аналізу і побудови відповідної матриці.

**Виклад основного матеріалу.** Протягом останніх років Урядом України було послідовно схвалено три програми розвитку вітчизняного страхового ринку: у 1998, 2001 та 2005 роках. Останню з них, а саме «Концепцію розвитку страхового ринку України до 2010 року» було затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 369-р. від 23 серпня 2005 р. У цілому, прийняті програми дозволили визначити основні напрями розвитку страхового ринку в Україні. Проте окремі їх позиції з питань удосконалення системи державного регулювання страхової діяльності, розвитку соціально значущих видів страхування, відновлення довіри до страхової галузі, кадрового забезпечення страхової діяльності та інші так і не були повною мірою втілені в життя. До того ж при обґрунтуванні стратегії розвитку страхового ринку України необхідно враховувати необхідність виконання вітчизняною страховою системою соціально-економічних функцій: по-перше – захист від потенційних ризиків, який необхідний для ефективного функціонування ринкової економіки, що є фактором її стабільності і стимулом для розширення підприємницької діяльності; по-друге – акумуляція довгострокових інвестиційних ресурсів для розвитку економіки.

На сьогодні ґрунтовно формуванням стратегії розвитку національного страхового ринку фактично займається лише Ліга страхових організацій України. При цьому Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг та інші державні органи не відіграють активної ролі у розбудові ефективного

ринку. Інколи навіть навпаки, позиція регулятора щодо стратегічних напрямів розвитку страхового ринку України є протилежною думці учасників ринку. Вітчизняні науковці та практики в галузі страхування також проводять окремі дослідження з актуальних питань розвитку страхового ринку. Але комплексний підхід до стратегії розвитку страхового ринку в Україні відсутній.

В результаті проведеного аналізу визначено, що найбільш суттєвими проблемами, що стримують розвиток сучасного вітчизняного страхового ринку є: недосконалість нормативно-правової бази у сфері страхування; недостатність інституційної спроможності для розвитку окремих видів страхування; низька платоспроможність потенційних споживачів страхових послуг; низька довіра до інституту страхування; нерозвиненість інституту страхового посередництва; незадовільний рівень фінансової безпеки; обмеженість можливостей для інвестування страхових резервів та ін.

Крім того, до теперішнього часу не створені законодавчі засади для впровадження інвестиційного страхування життя, а також обов'язкового медичного і пенсійного страхування. Нерозвиненими залишаються такі сфери, як страхування аграрних, екологічних і катастрофічних ризиків. Рівень капіталізації більшості страхових компаній є вкрай низьким. Існує недобросовісна конкуренція (демпінг) щодо тарифікації окремих видів страхових послуг. Відсутній ефективний механізм досудового захисту, не працює інститут омбудсмена.

Враховуючи загальнодержавну значимість розвитку страхової галузі необхідно, на нашу думку, розробити, затвердити та реалізувати стратегію середньо- та довгострокового розвитку страхового ринку України. При цьому з метою забезпечення сталої динаміки розвитку страхового ринку необхідно, щоб зазначена стратегія була складовою загальної стратегії соціально-економічного розвитку України. Частково дану концепцію реалізовано в «Стратегії розвитку фінансового сектора України до 2015 року» в частині розвитку ринку страхових послуг.

Основними пріоритетами державної політики у сфері розвитку національного страхового ринку мають бути: удосконалення та розвиток

існуючої нормативно-правової бази страхування; розвиток інституційної спроможності для впровадження нових та підтримки розвитку існуючих соціально значущих видів страхування; сприяння підвищенню платоспроможності потенційних споживачів страхових послуг та впровадженню програм страхування для незаможних верств населення; розширенню можливостей для інвестиційної діяльності страхових компаній, зокрема, через розвиток ринку цінних паперів, насамперед – державних облігацій; сприяння розвитку системи страхового посередництва (професійної діяльності страхових брокерів, агентів та консультантів тощо).

При цьому покращення якості надання страхових послуг та підвищення довіри до інституту страхування має відбуватися через: створення системи страхового нагляду, гармонізованого з міжнародними стандартами та орієнтованого на захист прав споживачів; модернізацію страхового бізнесу та системи управління страховими компаніями; розвиток страхової культури громадян та підвищення фінансової грамотності учасників страхового ринку.

Пріоритетними напрямками страхування, розвитку яких держава має надавати підтримку, є довгострокові його види, зокрема страхування життя, інвестиційне, пенсійне страхування, а також обов'язкове медичне страхування та страхування аграрних ризиків.

Створення стабільного страхового ринку потребує об'єктивного інформування всіх його учасників про основні умови, вимоги та ризики у процесі їх діяльності. При цьому має забезпечуватись повна транспарентність діяльності учасників страхового ринку та реалізовуватись програми інформування населення через засоби масової інформації про стан та перспективи розвитку страхового ринку, переваги отримання страхових послуг.

Інтеграція страхового ринку України до міжнародного ринку фінансових послуг вимагає підвищення конкурентоспроможності вітчизняних страховиків, поетапного впровадження системи міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. З метою створення ефективної системи протекціонізму національного страхового ринку мають здійснюватися заходи поетапного та зваженого допуску на ринок іноземних страховиків.

З метою розвитку нових видів страхування та стимулювання інвестиційної діяльності страховиків на страховому ринку України нами пропонуються наступні заходи:

- розробити та реалізувати програму впровадження та розвитку інвестиційного страхування;
- створити правові засади для впровадження обов'язкового медичного страхування, яке має здійснюватись виключно страховими компаніями, базуватися на конкурентних засадах та праві вибору страхувальниками сімейного лікаря, медичного закладу та страховика;
- розробити модель державної підтримки розвитку аграрного страхування, яка має передбачати прийняття спеціального закону та узгоджені дії страховиків і держави щодо покриття ризиків, які існують в аграрній сфері та не можуть бути покриті в інший спосіб на звичайних ринкових засадах;
- надати компаніям зі страхування життя права укладати довгострокові договори медичного страхування (на 10 – 15 років) та продавати поліси страхування за додатковими ризиками (нещасний випадок, критичне захворювання тощо) окремо від ризиків «дожиття» та «смерть»;
- з урахуванням наслідків фінансової кризи 2008 - 2009 років переглянути вимоги та перелік цінних паперів та інших фінансових інструментів, у які можуть інвестуватися резерви страхових компаній;
- розробити механізм передачі страховими компаніями в довірче управління компаніям з управління активами накопичені кошти, зокрема, резерви або їх частину.

Низку заходів пропонуємо запровадити з метою захисту інтересів споживачів страхових послуг (страхувальників). Зокрема:

1. Удосконалення моніторингу діяльності страховиків та посилення контролю за дотриманням страховими компаніями вимог щодо забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості, розміру чистих активів, статутного капіталу тощо.
2. Внесення змін до законодавчих актів з метою закріплення першочерговості задоволення вимог страхувальників у загальній черзі інших кредиторів та

виключення з ліквідаційної маси страхової компанії страхових резервів за всіма видами страхування.

3. Сприяння створенню фондів страхових гарантій, у тому числі за договорами страхування життя.
4. Удосконалення нормативно-правової бази щодо формування та розміщення страхових резервів, порядку купівлі валюти, доступу страховиків до ринків цінних паперів іноземних емітентів.
5. Розробка вимог до функціонування системи внутрішнього контролю за діяльністю страховиків (внутрішній аудит) та удосконалення аналізу статистичної інформації зі страхування та звітності страховиків і страхових посередників.
6. Гарантування захисту законних прав громадян-власників страхових полісів на отримання страхових виплат, у тому числі шляхом створення і розвитку інститутів досудового захисту, зокрема, діяльності фінансового омбудсмена та підтримки громадських об'єднань страхувальників.

Для забезпечення ефективного розвитку страхового ринку потрібна реалізація законодавчих заходів і прийняття нормативних документів зі стимулювання розвитку страхової галузі. З метою удосконалення системи правового забезпечення розвитку вітчизняного страхового ринку пропонується:

- забезпечити подальшу адаптацію законодавства України у сфері страхування до законодавства Європейського Союзу;
- сприяти захисту економічної конкуренції на страховому ринку для удосконалення умов його функціонування на конкурентних засадах;
- зменшити кількість обов'язкових видів страхування та забезпечити проведення належної експертизи соціально-економічної доцільності запровадження кожного нового виду обов'язкового страхування;
- створити правові умови для появи та ефективного функціонування в Україні інституту незалежних аджастерів, диспашерів, сюрвейєрів, андерайтерів;
- удосконалити правові засади діяльності товариств взаємного страхування;
- забезпечити розроблення та впровадження додаткових актів законодавства, що запобігатимуть використанню страхового ринку для проведення

протиправних і сумнівних операцій, включаючи ухилення від сплати податків та відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом;

- удосконалити нормативно-правове регулювання діяльності актуаріїв, аварійних комісарів, завершити створення в Україні системи підготовки та сертифікації актуаріїв, аварійних комісарів та ін.

Забезпечення конкурентоспроможності страхового ринку України може бути забезпеченим лише завдяки підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних страховиків. Цього можна досягти наступними заходами:

1. Сприяння капіталізації страхового ринку шляхом підвищення вимог до розміру статутного капіталу, гарантійного фонду та резервів страхових компаній.
2. Визначення вимог до оприлюднення інформації стосовно діяльності страховиків та страхових посередників у електронних і друкованих засобах масової інформації.
3. Розробка єдиних підходів до рейтингових оцінок фінансової стійкості та кредитоспроможності страховиків, поширення їх використання.
4. Розробка методики та запровадження практики оцінки результативності інвестиційної діяльності страхових компаній.
5. Сприяння поетапному впровадженню міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності страховиків.

Стратегічним напрямком розвитку страхового ринку України є поступова його лібералізація. Головним завданням лібералізації національного страхового ринку повинна стати побудова оптимального співвідношення між інтеграцією вітчизняної страхової системи зі світовою страховою системою і механізмами, що мають перешкоджати відтоку капіталів за кордон.

Рішення про характер і умови доступу іноземних страхових компаній на вітчизняний ринок, прийняті в ході переговорів про приєднання України до Світової організації торгівлі, мають стратегічне значення. Питання про допуск на національний страховий ринок філій іноземних страховиків безпосередньо пов'язані з можливістю вирішення ряду першочергових проблем цього ринку, зокрема: прозорості його діяльності та підзвітності наглядовим органам,

формування вітчизняних страхових компаній з достатнім (за світовими стандартами) рівнем капіталізації і перетворення страхового бізнесу в одну з основних галузей економіки України.

Узагальнюючи викладене, хотілося б зазначити, що впровадження комплексної стратегії розвитку страхового ринку України позитивно вплине на динамічний розвиток цього важливого фінансового сектору держави.

Головною рушійною силою в розробці та реалізації стратегії повинні стати наступні суб'єкти: Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, Ліга страхових організацій України, страхові компанії.

З метою визначення подальших перспектив і стратегічних орієнтирів розвитку страхового ринку України нами досліджено його внутрішнє та зовнішнє середовище шляхом здійснення SWOT-аналізу. На першому етапі визначено основні сильні сторони (Strengths) та слабкі сторони (Weaknesses) його внутрішнього середовища, а також можливості (Opportunities) і загрози (Threats) зовнішнього середовища вітчизняного страхового ринку. На цій основі побудовано табл. 1.

Таблиця 1

### SWOT-аналіз страхового ринку України

<b>Сильні сторони (Strengths)</b>	<b>Слабкі сторони (Weaknesses)</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>- динамічно зростаючий ринок;</li> <li>- зростання рівня капіталізації ринку;</li> <li>- зростання обсягу страхових операцій;</li> <li>- зацікавленість іноземних інвесторів;</li> <li>- можливості для розвитку</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- недосконалість нормативно-правової бази;</li> <li>- високий рівень концентрації ринку</li> <li>- недостатність фінансових інструментів для інвестування;</li> <li>- низький рівень конкурентоспроможності національних страховиків;</li> <li>- нерозвиненість страхування життя;</li> <li>- недостатній рівень інституціонального розвитку;</li> <li>- інформаційна закритість;</li> <li>- відсутність стратегії розвитку</li> </ul>
<b>Можливості (Opportunities)</b>	<b>Загрози (Threats)</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>- розвиток страхування життя та пенсійного страхування;</li> <li>- введення обов'язкового медичного страхування;</li> <li>- збільшення ролі страхового посередництва;</li> <li>- створення системи інвестування страхових резервів</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- низька платоспроможність населення;</li> <li>- політична та економічна нестабільність;</li> <li>- високий рівень інфляції;</li> <li>- втрата темпів надходження іноземних інвестицій;</li> <li>- зростання цін на послуги;</li> <li>- конкуренція з боку іноземних страхових компаній</li> </ul>



Наступним етапом є встановлення взаємозв'язків між складовими елементами і побудова матриці SWOT-аналізу страхового ринку (див. табл. 2).

Таблиця 2

Матриця SWOT-аналізу страхового ринку України

	<p><b><u>Можливості:</u></b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>розвиток страхування життя та пенсійного страхування;</li> <li>введення обов'язкового медичного страхування;</li> <li>збільшення ролі страхового посередництва;</li> <li>створення системи інвестування страхових резервів</li> </ul>	<p><b><u>Загрози:</u></b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>низька плато-спроможність населення;</li> <li>політична та економічна нестабільність;</li> <li>високий рівень інфляції;</li> <li>втрата темпів надходження іноземних інвестицій;</li> <li>зростання цін на послуги;</li> <li>конкуренція з боку іноземних страхових компаній</li> </ul>
<p><b><u>Сильні сторони:</u></b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>динамічно зростаючий ринок;</li> <li>зростання рівня капіталізації ринку;</li> <li>зростання обсягу страхових операцій;</li> <li>зацікавленість іноземних інвесторів;</li> <li>можливості для розвитку</li> </ul>	<p><b><u>Поле «Сім»:</u></b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>розвиток соціально значущих видів страхування;</li> <li>введення нових фінансових інструментів для розміщення резервів страховиків;</li> <li>розвиток системи страхового посередництва;</li> <li>розробка транспарентної комунікаційної стратегії;</li> <li>подальша інтеграція до світового ринку страхування</li> </ul>	<p><b><u>Поле «СіЗ»:</u></b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>інфляційні перешкоди для розвитку довгострокового страхування;</li> <li>зниження інвестиційної привабливості;</li> <li>відсутність динамічного зростаючого попиту на страхові продукти;</li> <li>поступове витіснення з ринку національних страховиків</li> </ul>
<p><b><u>Слабкі сторони:</u></b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>недосконалість нормативно-правової бази;</li> <li>високий рівень концентрації ринку;</li> <li>недостатність фінансових інструментів для інвестування;</li> <li>низький рівень конкурентоспроможності національних страховиків;</li> <li>нерозвиненість страхування життя;</li> <li>недостатній рівень інституціонального розвитку;</li> <li>відсутність стратегії розвитку</li> </ul>	<p><b><u>Поле «СліМ»:</u></b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>удосконалення та розвиток існуючої нормативно-правової бази страхування;</li> <li>створення високо конкурентного ринку;</li> <li>збільшення рівня капіталізації вітчизняних страхових компаній;</li> <li>розвиток страхування життя</li> </ul>	<p><b><u>Поле «СліЗ»:</u></b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>втрата інтересу з боку інвесторів;</li> <li>зниження рівня фінансової безпеки;</li> <li>втрата платоспроможного попиту з боку страхувальників;</li> <li>збільшення частки «псевдострахування»;</li> <li>входження ринку у стан рецесії</li> </ul>

В результаті проведеного аналізу запропоновано використовувати поле

«СіМ» («сильні сторони і можливості») як основу для розробки стратегії розвитку національного страхового ринку, тому що фактичний потенціал для розвитку знаходиться саме на перетині показників «сильні сторони» та «можливості». При цьому не можна ігнорувати і факторів, визначених в результаті аналізу в полях матриці: «СіЗ» («сильні сторони і загрози»), «СліМ» («слабкі сторони і можливості»), а також поля «СліЗ» («слабкі сторони і загрози»).

**Висновки.** Таким чином, на основі проведеного SWOT-аналізу можна узагальнити основні стратегічні орієнтири розвитку страхового ринку України:

- 1) зміцнення фінансової безпеки вітчизняного страхового ринку;
- 2) розвиток довгострокового страхування життя;
- 3) стимулювання інвестиційної діяльності страховиків;
- 4) розвиток системи страхового посередництва;
- 5) удосконалення податкового, антимонопольного, адміністративного і цивільного законодавства, що регулює сферу страхування;
- 6) розробка прозорої комунікаційної стратегії розвитку страхового ринку;
- 7) подальша інтеграція до світового ринку страхування.

### Література

1. Гребенщиков Э. С. Финансовый кризис в мире: последствия и уроки для страхового бизнеса, регуляторов и страхователей / Э. С. Гребенщиков // Финансы. – 2009. – № 3. – С. 53-58.
2. Журавка О. С. Сучасні тенденції розвитку страхового ринку України / Журавка О. С. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. Вип. 27. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – С. 306-313.
3. Козьменко О. В. Страховий ринок України у контексті сталого розвитку : монографія / О. В. Козьменко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 352 с.

4. Мних М. В. Страхування в Україні в умовах глобальної економічної кризи / М. В. Мних // Фондовый рынок. – 2009. – № 19. – С. 22-26
5. Мухіна О. В. Страховий ринок України: стан та проблеми розвитку / О. В. Мухіна // Фондовый рынок. – 2010. – № 20. – С. 20-24
6. Офіційна інтернет-сторінка Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>.
7. Сіренко І. Аналіз розвитку страхового ринку та оцінка його перспектив / І. Сіренко // Страхова справа. – 2009. – №3(35). – С. 23–25.

**Zhuravka F.O., Zhuravka O.S.**

**THE STRATEGY OF UKRAINIAN INSURANCE  
MARKET DEVELOPMENT**

**Summary.** The paper analyzes the key problems of the Ukrainian insurance market, defines and grounds strategic goals of its development on the basis of SWOT-analysis.

**Keywords:** insurance, insurance market, insurance companies, insurance activity, strategy of development.